

Acta Academiae Beregsasiensis,

Philologica

2023

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica**

Науковий журнал / Scientific journal / Tudományos folyóirat

Випуск ІІ / Volume II, Issue 1 / II. évfolyam, 1. szám



Берегове / Berehove / Beregszász

2023

УДК 001.891:81'(05)

DOI (журнал / journal / folyóirat): 10.58423/2786-6726

DOI (выпуск / issue / szám): 10.58423/2786-6726/2023-1

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – scientific journal founded in 2021 by Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The aim of the journal is to present and popularize the results of modern scientific research in the field of Ukrainian, Hungarian and foreign philology and to promote the country's scientific results in the field of linguistics and literature. / *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által 2021-ben alapított tudományos folyóirat. A kiadvány célja az ukrán, a magyar és a külföldi filológia területén végzett modern tudományos kutatások eredményeinek ismertetése és népszerűsítése, az ország tudományos eredményeinek népszerűsítése a nyelvészet és az irodalomtudomány területén.

Журнал виходить два рази на рік. / The journal is published twice a year. / A folyóirat évente kétszer jelenik meg.

Свідоцтво про державну реєстрацію / Certificate of state registration / Az állami regisztrációról szóló tanúsítvány:

KB № 25090-15030P, 08.11.2021.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Протокол №6 від 21.06.2023) / Recommended for publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (protocol No. 6 dated 21.06.2023) / Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (6. sz. jegyzőkönyv, 2023.06.21.).

Головний редактор / Editor-in-Chief / Főszerkesztő:

Аніко Берегсасі, PhD, доктор габілі., доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Anikó Beregszászi**, PhD, habil., Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Beregszászi Anikó**, PhD, habil., docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Заступник головного редактора / Deputy Editor-in-Chief / Főszerkesztő-helyettes:

Єлизавета Барань, PhD, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Erzsébet Bárány**, PhD, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Bárány Erzsébet**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Відповідальні секретарі редколегії / Executive secretaries of the editorial board / Felelős szerkesztők:

Вільмош Газдаг, PhD, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Vilmos Gazdag**, PhD, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Gazdag Vilmos**, PhD, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
Андрея Певсе, PhD (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Andrea Pösze**, PhD (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Pösze Andrea**, PhD (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Контактні дані редакції / Contact details of the editorial office / A szerkesztőség kapcsolattartási adatai:

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2 / 90202, Transcarpathia, Berehove, Ivan Franko Street, 14, building number 2 / 90202, Kárpátalja, Beregszász, Ivan Franko u. 14, 2. számú épület.

Офіційний сайт журналу / The official website of the journal / A folyóirat hivatalos honlapja:

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

E-mail: aab-philologica@kmf.org.ua

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

© Автори / The Authors / A szerzők, 2023

© Редактори / The Editors / A szerkesztők, 2023

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II /
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education/
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2023

Зміст / Contents / Tartalom

Дослідження / Studies / Tanulmányok

Kontra Miklós

Jövőt formáló nyelvi nevelés 9

Beregszászi Anikó, Dudics Lakatos Katalin, Hires-László Kornélia, Pósze Andrea

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola első évfolyamos
hallgatóinak körében végzett szövegértési kompetenciavizsgálat
eredményeiből 26

Mambetaliev, Askarbek

Implementation and Impact of Language Policy
The Case of Kyrgyz Students 44

Мади Габрієлла, Сакал Імре

Досвід життя в статусі меншини на Закарпатті між
двома світовими війнами. Два приклади з художньої літератури..... 76

Гороф'янюк Інна, Борищук Владислав

Запозичення як спосіб номінації їжі та напоїв у
центральноподільських говірках.....102

Dudics Lakatos Katalin, Tóth Péter

Kótyuk István és a kárpátaljai magyar nyelvjárások..... 114

Шилов Володимир

Як діяхронічний аналіз мовного ландшафту можна
використовувати в діалектології (на прикладі Закарпатської області)?
.....126

Karmacsi Zoltán, Sass Enikő

A fesztiválturizmus nyelvi tájképe Kárpátalján.....139

Gazdag Vilmos

A kétnyelvűségkutatás eredményeinek megjelenése a magyarországi és a
kárpátaljai magyar középiskolai oktatásban 161

Рецензії / Reviews / Szemle

Tóth Péter

Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin: Huszonkettő
A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története.....185

Kacsur Annamária

Dr. habil. Fábián Gyöngyi: A modern (nyelv)tanárszerep hazai aspektusairól
.....189

Beregszászi Gabiella

Tóth Péter: Nyelvjárási és tudománytörténeti tanulmányok196

Úr Georgina

Gazdag Vilmos: Szláv elemek a kárpátaljai beregszászi járás magyar
nyelvjárásaiban200

Biró Avanda Kinga

Karmacsi Zoltán: „Рóка у лісі живе.” Stratégiák az etnikailag
heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi
szocializációjában Kárpátalján. 207

Дослідження

Studies

Tanulmányok

Kontra Miklós

Jövőt formáló nyelvi nevelés¹

Az a téma, amit szóba fogok hozni, mindenkinek a könyökén jön ki: a magyar nyelv és nemzetünk jövője. Olyasféle kinyilatkoztatásokból, mint például (a forrást fedje jótékony homály): „*A magyar nyelv a nemzet létrejöttének, létének, fennmaradásának, a nemzeti identitásnak az egyik legfontosabb tényezője*” nemcsak Vérkét, Krasznát, Tiszát, de Dunát lehet rekeszteni, úgyhogy nem ilyesmiről fogok itt szólni. Szó lesz viszont két fontos dologról, amik jellemzik a magyarok magyar nyelvről való gondolkozását, a magyar iskolai nyelvi nevelést, és általában a magyar nyelvvel kapcsolatos közbeszédet is.

Az első ilyen dolog az, hogy a nyelvművelők, s nyomukban a pedagógusok és „a nyelvünk sorsáért aggódók” nyelvi elvárásai az esetek jelentős részében teljesen *irreálisak*, a „helyes magyar beszéd” nemzeti elvárása, vagyis hogy minden magyar ember beszélje anyanyelvét „helyesen” – nos, ez irreális elvárás, elérhetetlen cél. Az elmúlt 30–40 év magyar nyelvészeti kutatási eredményei ezt kétségtelenül bebizonyították, néhány ilyen kutatási eredményt fel fogok most idézni.

A másik dolog az, hogy ezek a nyelvi elvárások, a „helyes beszéd” megkövetelése *óriási társadalmi károkat okoz*, s e károkat magyarok okozzák magyaroknak, nem valamiféle idegen gonosz népség.

Írásom végén kitérek majd arra is, amit a címben ígértem: mit lehet tennünk a jövőben, hogy a mostaninál kevesebb kárt okozzunk magunknak. Ebben a többszámban benne vannak a pedagógusok, a nyelvművelők és minden magyar ember.

1. Kezdem az *irreális elvárásokkal*. Tudományosan szalonképes, megismételhető, esetenként reprezentatív mintás kutatásokból tudjuk, hogy például az Iskola-2000 vizsgálat szerint a kárpátaljai magyar középiskolások 40,5%-a (N=626) a *Ha Béla rosszul válogassa meg a barátait, pórul jár* mondatot nyelvtanilag jónak (helyesnek) tartotta (vagyis egy hibajavító feladatban nem javította ki; Beregszászi–Cserniczkó 2007, 51. o.). A nyelvművelők és nyomukban az iskolai

1 Ez a cikk a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola „Genius” Alapítványa által szervezett Tudományos Vitadélutánon 2022. május 12-én elmondott előadásomon alapszik.

tanítók, tanárok az ilyen mondatot nagyon „helytelennek” tartják (szerintük a *Ha Béla rosszul válogatja meg...* a „helyes”). A nyelvész (tehát nem nyelvművelő) Kassai Ilona (1998) azonban kimutatta, hogy „csoda, ha nem suksükölünk”, a suksükölés a normális magyar beszéd része. Értsd: nyelvtanilag normális, szabályszerű, nem a társadalmi megítélés szerint.

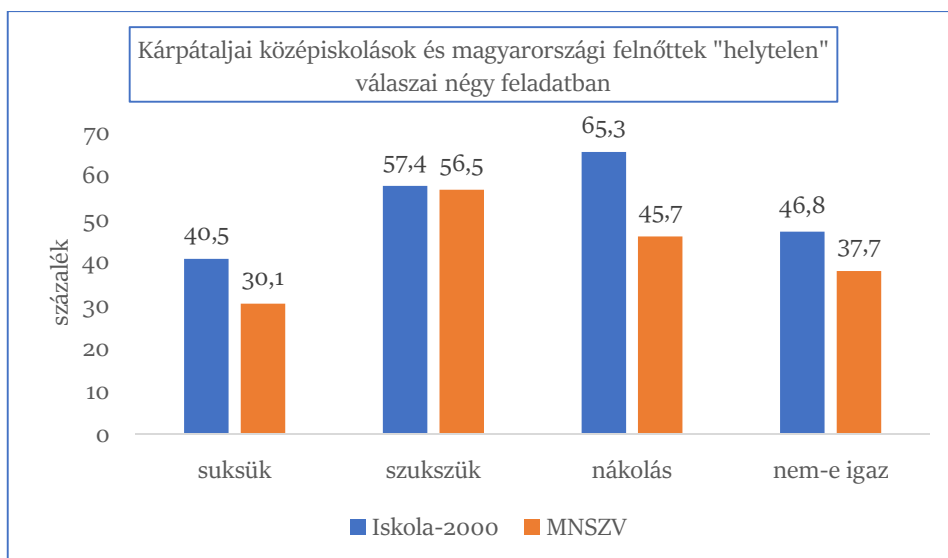
Egy szerkezetileg hasonló mondat megítélésekor (*A plakátragasztó egész nap ragassza a plakátokat*) a kárpátaljai magyar középiskolások több mint fele, 57,4%-a hagyta javítatlanul a „helytelen” mondatot.

Egy másik nyelvtani változót vizsgáló feladatban (*Én nem tudnák úgy viselkedni, mint te*) a minta (vagyis a kárpátaljai magyar középiskolások) 65,3%-a hagyta javítatlanul a „helytelen” mondatot, tehát 65,3% nem-standard választ adott.

S ha megnézzünk még egy feladatot (*Csak azt akarom kérdezni, hogy nem-e jössz te is moziba?*), azt látjuk, hogy a válaszadók 46,8%-a javítatlanul hagyta a mondatot, nem javította ki a „helyes” ... *nem jössz-e* ... szerkezetre.

Az 1. ábra feladatonként (változónként) egymás mellett mutatja az Iskola-2000 és egy magyarországi országos reprezentatív vizsgálat (MNSZV = Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat, Kontra szerk. 2003) eredményeit.

1. ábra: Kárpátaljai középiskolások (N=675) és magyarországi felnőttek (N=832) „helytelen” válaszai négy változó esetében



Forrás: Saját szerkesztés

Azt látjuk, hogy (feladattól függően) a kárpátaljai magyar középiskolások 40–65%-a a magyar nyelv művelők és pedagógusok szerint „nagyon helytelen” válaszokat adott, s ebben igen hasonlítanak a teljes magyarországi felnőtt lakosságra is.

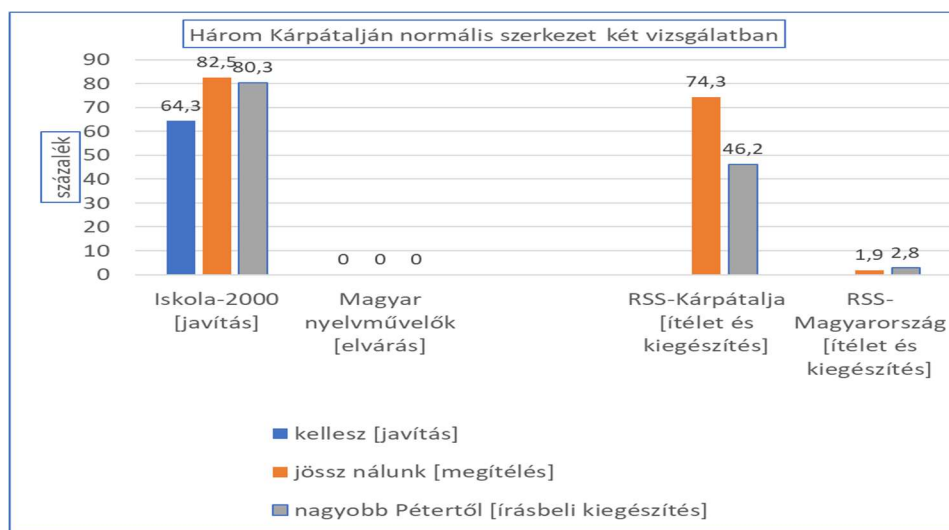
Most bemutatok három olyan feladat eredményeit, amelyek Kárpátalján (és az északkeleti magyar nyelvjárásban) „helyes”, de a nyelv művelők szerint „helytelen” mondatokat vizsgáltak az Iskola-2000 kutatásban.

Amikor *A jövő héten el kellesz utazni Budapestre* mondat szükség szerinti javítása volt a feladat, a kárpátaljai középiskolások 64,3%-a hagyta javítatlanul a mondatot, s egyharmaduk (35,7%) javította ki a nyelv művelők propagálta *A jövő héten el kell majd utazni Budapestre* formára. A *kellesz* vagy *kell lesz* kapcsán Beregszászi Anikó és Csernicskó István (2007, 46–47. o.) idézik Kótyuk Istvánt is (1995, 53. o.), aki szerint ez a forma „elvben nem hibáztatható, hiszen, mint láttuk, szabályos magyar alakulás. Az irodalmi norma mégis elzárkózik használatától.”

Egy másik feladatban a *Mikor jössz el már nálunk?* mondatot kellett kijavítani, vagy javítatlanul hagyni. A válaszadók 82,5%-a elfogadta jónak (javítatlanul hagyta) a kérdést, 17,5%-uk viszont a nyelv művelők szorgalmazta *Mikor jössz el már hozzánk?*-ra javított.

Az *Ez a fiú nagyobb Pétertől* mondatot 80,3% hagyta javítatlanul, s 19,7% javította a nyelv művelők megkövetelte *Ez a fiú nagyobb Péternél-re*.

2. ábra: Három Kárpátalján normális szerkezet adatai két vizsgálatban (Iskola-2000 és RSS). Az adatok a magyar nyelv művelők szerint „helytelen” ítéleteket és kiegészítéseket mutatják



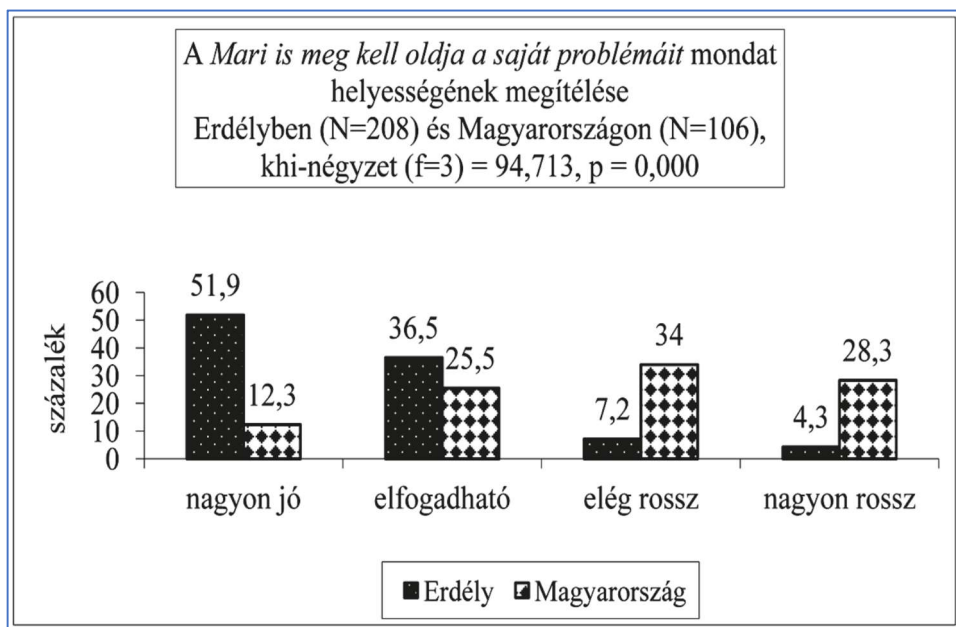
Forrás: Saját szerkesztés

A 2. ábrán (az előző oldalon) részben összegzem az eddig mondottakat, másrészt pedig idézek egy nagy Kárpát-medencei kutatásból (aminek beceneve RSS), pontosabban Csernicskó István *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* című könyvéből (1998) két vonatkozó eredményt. Tudnivaló, hogy az RSS-vizsgálatban a magyarországi kontroll adatok nem az északkeleti nyelvjárást beszélők adatai, hanem szatymazi (Csongrád megye), ikrényi (Győr-Sopron megye) és veres-egyházi (Pest megye) beszélőktől származnak. Az RSS-vizsgálat 1995/96-ban zajlott, Kárpátalján 144, Magyarországon 107 adatközlőnk volt.

Két dolog szembetűnik. Az Iskola-2000 vizsgálat eredményei (a bal oldalon) megmutatják, hogy a magyar nyelv művelők elvárásai abszolút irreálisak. Másrészt az RSS vizsgálat (a jobb oldalon) megmutatja, hogy az északkeleti nyelvjárársban normális három szerkezet Magyarország más nyelvjárásaiban teljesen ismeretlen.

Nézzünk meg most egy olyan mondattani szerkezetet, amelyet Erdélyben minden magyar használ és normálisnak tart, azonban Magyarországon ezt furcsállják. Esetenként ki is javítják, leginkább „a nyelvhelyesség őrei”. Az *el kell menjek* szerkezetről van szó (szemben az *el kell mennem* vagy az *el kell, hogy menjek*-kel).

3. ábra: A *Mari is meg kell oldja a saját problémáit* mondat helyességének megítélése Romániában és Magyarországon



Forrás: Saját szerkesztés

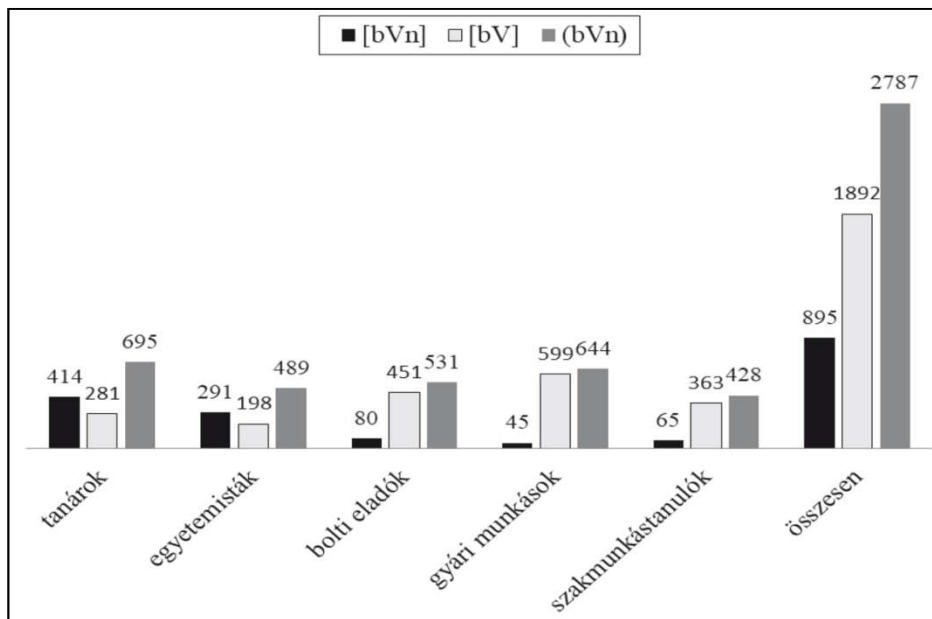
Kárpát-medencei magyar vizsgálatainkból tudjuk, hogy például a *Mari is meg kell oldja a saját problémáit* mondat helyességének megítélésében a magyarországi adatközlők statisztikailag jelentősen eltérnek az erdélyiektől (3. ábra, az előző oldalon). Tegyük ehhez hozzá, hogy erdélyi adatközlőink helyességi ítéletei sem életkor, sem nem, sem iskolázottság szerint nem különböznek, vagyis az erdélyi ítéletek minden társadalmi csoportban jelentősen eltérnek a magyarországiaktól. Az erdélyi megítélések épp tükörképei a magyarországiaknak, például az erdélyiek több mint fele „nagyon jónak” ítélte a mondatot, de a magyarországiaknak csak 12%-a tett így. Figyeljük meg, vegyük észre, hogy a magyarországi Nyelvművelő kézisztótár (Grétsy – Kemény szerk. 2005, 288. o.) szerint (ami legutóbb 2005-ben jelent meg, készült az MTA Nyelvtudományi Intézetében) ez a szerkezet „a köznyelvben bizalmas-népies v. bizalmas-pongyola hatású”. Ha van ennek a kijelentésnek valami értelme, akkor jó esetben ez az lehet, hogy 10 millió magyarországi magyar szerint 1,2 millió erdélyi magyar a magyarországi köznyelvben bizalmas-népiesnek vagy bizalmas-pongyola hatásúnak számító mondatszerkezettel beszéli anyanyelvét.

Nézzünk most meg egy olyan példát, ami a magyar nyelvterület nyugati széléről való! Tudjuk régóta, hogy a nyugat-dunántúli nyelvjárásban a köznyelvi hosszú *ú*, *ű* és *í* helyett rövid magánhangzókat ejtenek, pl. *husz*, *hűvös* és *viz*. Guttmann Miklós (1996, 111–112. o.) 10–14 éves iskolásokkal készített magnetofonfelvételeiben az *í*, *ú*, és *ű* (különböző szóbeli pozíciókban) 64 és 95% között röviden realizálódik. Szombathelyi főiskolai hallgatók beszédét vizsgálva Molnár Zoltán (1994, 48. o.) azt állapította meg, hogy „az irodalmi, köznyelvi norma 100%-ához mérve mindössze 9,19%-ban érvényesül a hosszú időtartam a szombathelyi főiskolások nyelvhasználatában.” Na most, ha azt is tudjuk, márpedig tudjuk, hogy a nyelvjárási beszélők fonetikai okokból jóval több helyesírási hibát ejtenek, mint a köznyelvi beszélők, akkor ezek a kutatási eredmények azt mutatják meg, hogy nyugat-dunántúli iskolásoktól és főiskolásoktól, egyetemistáktól a magyar helyesírási szabályok egy részének betartását elvárni teljesen irreális, abszurd elvárás.

Eddig az irreális elvárásokat nyelvtani és helyesírási példákkal mutattam be, most rátérek egy kiejtési példára. Magyarországi reprezentatív vizsgálatunk megmutatta, hogy az ország lakossága szerint a palócok beszélnek a legcsúnyábban magyarul. Hogy mit tehet egy ilyen csúnya beszédű magyar, ha meg akar szabadulni csúnya beszédétől, azt tragikusan mutatja meg a színész Avar István (1931–2014) története. Ő szülőfalujában, Egercsehiben szegény bányász-gyereként élt 18 éves koráig, amikor 1949-ben jelentkezett a Színművészeti Főiskolára. Sikeresen fölvételizett. A Főiskolán egyik tanára már az első órán azt mondta neki: „Kisfiam, ha három hónap alatt nem szoksz le a ronda beszédedről, kirúglak...”. Avar István ugyanis palócosan beszélt a Főiskolán, másképp nem tudott beszélni. Nem akarta, hogy kirúgják, ezért, amint egy interjúban (URL1) elmondta, idézem:

„Esténként, tíz óra után a kollégiumi fürdőszobában gyakoroltam, gombostűvel a kezemben, amit a combomba szúrtam, ha elfáradtam.” Hogy mekkora feladatot kellett megoldania, azt ki-ki megtapasztalhatja, ha megpróbálja az *a* és az *á* hangokat egymás helyett ejteni beszédében. A palócok *mádár*-t ejtenek a köznyelvi *madár* helyett, *hátūr*-t a köznyelvi *határ* helyett és így tovább, mindenhol. Ennek az óriási feladatnak azonban életkori korlátai vannak. A nyelvészek tudják (amit a nem nyelvészek nem tudnak), hogy egy új akcentust 7 éves *korig* bárki tökéletesen el tud sajátítani, ha van kitől megtanulnia, tehát ha egy beregszászi gyermek 7 éves kora előtt elkerül Palócföldre, tökéletesen megtanulja a palóc kiejtést. Később, 7 és 14 éves kor között a kiejtés-tanulás sikeres vagy sikertelen voltát nem lehet megjósolni. 14 éves kor után azonban már lehetetlen egy új kiejtést jól megtanulni (Chambers 2009, 106. és 175. o.). Avar István négy évvel idősebb volt már, amikor főiskolás lett, az új kiejtés megtanulása tőle ember feletti erőfeszítéseket követelt. A Színházművészeti Főiskola tanára teljesen irreális követelmény elé állította a palóc diákokot.

4. ábra: A (bVn) realizációi a BUSZI-2 irányított beszélgetéseiben foglalkozási csoportonként, Mátyus (2011, 306. o.) alapján. Az összes adat száma: 2787



Forrás: Saját szerkesztés

Az irreális elvárásokat eddig legalább részben területileg kötött jelenségekkel illusztráltam, most rátérek egy olyan elvárásra, ami mindenkit érint az egész

magyar nyelvterületen: székelyeket, palócokat, hortobágyiakat, szögedieket, drávaszögieket egyaránt, miként mindenki mást is. A Nyelvművelő kézisztár (Grétsy – Kemény szerk. 2005, 58–59. o.) szerint az élőbeszédben *hol?* kérdésre felelő határozó is kaphat *-ba*, *-be* végződést, ez azonban, idézem: „a mai norma szerint csak közvetlen stílusú élőbeszédben fogadható el, másutt pongyolaságnak minősül”, továbbá: „A nyelvjárásokban és a népies v. bizalmas köznyelvben *-ban*, *-ben* helyett gyakran *-ba*, *-be* ragot használnak (pl. *a konyhába vagyok*). Ez élőbeszédben pongyolaság, írásban hiba.”

Ha ez az élőbeszédben pongyolaság, akkor az a helyzet, hogy minden egyes magyar anyanyelvű ember (kb. 13 millió) alighogy kinyitja a száját, pongyolán beszél. Ezt egy nagy budapesti beszélt nyelvi vizsgálat azon eredményeiből tudjuk (Kontra és Borbély szerk. 2021), amiket a 4. ábra (az előző oldalon) megmutat.

Az ábra 50 beszélő társalgásaiban hallható összesen 2787 *-ban*, *-ben* rag kiejtését mutatja meg. Az esetek egyharmadában (895 eset) a ragok *-n*-nel hangzanak, de kétharmadukban (1892) *-n* nélkül. Vagyis: a normális magyar beszédben a *-ban/-ben* ragok *-n* hangját csak az esetek egyharmadában ejtjük ki! Háromból kétszer nem ejtjük ki az *n*-et. A *-ban*, *-ben* ragok *n*-jeinek következetes kiejtése irreális elvárás, és abnormális beszédet eredményez. Erről egyébként bárki meggyőződhet saját maga is: tessék kipróbálni azt, hogy minden *-n* hangot kiejtenek a *-ban*, *-ben* ragokban, amikor 5–10 percig beszélgetnek különféle emberekkel különböző beszédhelyzetekben (pl. viccmeséléskor, veszekedéskor). A beszédpartnerek megjegyzéseiből meg lehet majd ítélni, hogy mennyire *abnormális* az ilyen magyar beszéd.

2. Most rátérek arra, hogy milyen *társadalmi károkat okoznak* ezek a nyelvi elvárások. A magyar standard nyelvi ideológia, az a vélekedés, hogy az iskolában tanított köznyelv helyesebb minden más változatnál, s annak megtanulása és használata mindenki (erkölcsi) kötelessége, átítatta a magyar anyanyelvű embereket és nagyon erősen tartja magát ma is, 2022-ben is. Ez az ideológia skizofréniát okoz(ott) a nyelvészek egy részében, a nyelvművelők zömében és a pedagógusok túlnyomó többségében is. A nyelvész skizofréniáját igazolja például ez az idézet Deme Lászlótól (1963, 72. o.), A magyar nyelvjárások atlasza egyik vezető munkatársától:

„Még szerencse, hogy társadalmi fejlődésünknek az a korszaka, amelynek ez [vagyis: a köznyelv leszivárgása a nyelvjárásokba, K.M.] kétségbevonhatatlan és örvendetes vívmánya, juttatott és juttat megfelelő támogatást – nyelvtudományunk történetében először – arra is, hogy nyelvünknek azokat a hagyományos kincseit, amelyeket jobb kezünkkel – mint nyelvművelők, ismeretterjesztők, nevelők – egyre gyorsabban rombolunk, pusztítunk; bal

kezünkkel – mint a dialektológia munkásai – még legalább maradványaiban sietve összekapkodhassuk.”

Tehát: jobb kezével pusztítja, bal kezével gyűjtögeti.

A magyar iskolák és pedagógusok nyelvjárás-pusztító és személyiségromboló hatásáról a nyelvész Papp István közel 100 évvel ezelőtt (1935, 16–17. o.) a következőt írta:

„A legelső dolog, ami a gyermeket meglepi az iskolában, az, hogy az a magyar nyelv, melyet otthon tanult az édesanyjától, s melyet szülei, testvérei és játszótársai beszélnek, nem helyes, hanem szégyelnivaló. Minden erejét összeszedi hát, hogy egy-kettőre elfelejtse szülőfaluja parasztos beszédmódját, mely az első napokban annyi pirulást és lelki gyötrelmet szerzett neki. El is felejt mihamar, s ha később felnőtt korában a gyermekkori anyanyelv hangja találja megütni fülét, rögtön feltámad lelkében az első iskolai napok szorongó, kellemetlen érzése. Ez az érzés fogja színezní lelkében állandóan szülőfaluja nyelvjárásának képét, s hogy megszabaduljon a kellemetlen emlékektől, igyekezni fog fölé emelkedni gúnnyal és megvetéssel. Meggondolták-e az iskola emberei, mit romboltak itt a növendék lelkében?”

Az ilyen iskolai rombolásokat néhány szépírónk is megörökítette. Ismeretes, miként alázták meg és gúnyolták ki Illyés Gyulát (1999, 209–210. o.) egy mértanórán, amikor egy egyenest húzott „a bé és áff pontok között”, de most egy frissebb példát idézek Borbély Szilárdtól (2021, 264–267. o.), a *Nincstelenek* c. regényéből:

A TANÍTÓ NÉNI UNDRÓDIK TÖLÜNK. A fiúk koszosak, bűdösek és vadak. A lányok is elhanyagoltak.

Olvasni tanulunk. Már az I betűnél tartunk. Az olvasókönyvbe egy szép lovat rajzoltak. Nézzük a könyvet és hallgatjuk a tanító nénit.

„Mi ez?”, kérdi, és az olvasókönyv képére mutat.

Az illatos könyvben barnára színezték a lovat. Nézzük a képet.

Ha kinézünk az ablakon, bármikor látunk lovat, de az nem így néz ki. Akinek az apja állatgondozó, az szokott lóra ülni. Az öreg trágyahordó lovaknak fel lehet ülni a hátára.

Ha trágyázni vagy szántani kell, az emberek kérnek a téasztól fogatot. Télen fát hordanak az erdőről. Nyaranta szénát a csűrbe. Vagy szemestakarmányt visznek a darálóba. Búzát a keverőbe, hogy megőröljék.

„Mi van a képen?”, kérdi a tanító néni.

Mindenki egyszerre kiáltja a választ.

„Nem”, mondja a tanító néni. És újra felteszi a kérdést. Másodszorra már elbizonytalanodunk. Harmadszorra senki se válaszol.

„Mi van a képen?”, ismétli meg türelmetlenül a kérdést.

Gyanakszunk. Mindenki tudja, mi van a képen, de mégse jó a válasz.

„Mi ez?”, kérdi újra.

A hatalmas fekete konty alatt a merev arc megrándul. A rikitópiros száj környéke. A púderes arc és a mindig ugyanolyan kiskosztüm. A toronymagas konty hálójával van összefogva.

A tanító néni úrinő. Fintorog a parasztoktól. Nem ér hozzánk. Aki rossz, annak vonalzóval körmöst ad. De nem lép közel, inkább előrehajol.

„Vendéghaj az, nem igazi”, mondja anyám a kontyra. Talán fertőzéstől fél. Gyűlöl itt lakni. Mindenkit gyűlöl.

„Királyné vagyok”, mondja bemutatkozáskor.

A férje Király tanár úr, az igazgatóhelyettes.

Királyné kezdi elveszíteni a türelmét.

„Mi ez?”, kérdezi újra. Most már mérges.

„Hát lú”, mondja valaki.

„Micsoda?”

„Hát lú”, ismétli meg.

„Lú! Lú!”, kiáltjuk egyszerre.

„Ló”, mondja a tanító néni. „Csend legyen!”, és a vonalzóval az asztalra csap.

Ettől csend lesz. A harmadikosok a szélső padsorban sutyorognak.

„Nektek nem osztottam lapot!”, szól rá a harmadiksokra a tanító néni.

„Mondjátok azt, hogy ló!”, rikácsol Királyné. „Ne úgy beszéljete, mint a parasztok!”

„Tessék szépen mondani utánam, hogy ló”, hangsúlyozza, és rikitóra rúzsozott szájával szabályos kört formál, így mondja, hogy ló.

Megértjük, hogy miért nem volt jó a válasz. De mi nem mondjuk így. Megpróbáljuk utánaozni. Lassan. elnyújtva ismétljük. Királyné felírja a táblára.

„És mit csinál a ló?”, kérdi.

„Fingik”, kiabálja Ottó.

„Ki volt az?”, pördül meg maga körül, hogy lássa, honnan jött a hang.

„Te voltál?”, kérdezi Bálinttól, aki sunyin lapít.

„Ú vót”, mondja Bálint, „nem én”.

„Süljön ki a szemed. Ne hazudjál!”, mondja Ottó.

„Így görbüljek meg, tanító néni, ha én vótam. Apám-anyám haljon meg, ha nem mondok igazat”, bizonygatja.

Királyné megmerevedik. Remeg a szája. Már a harmadikosok is röhögnek. Az osztott tanterem ablak felőli oldalában mi vagyunk, a fal mellett meg a harmadiksok ülnek. Két padsor van a teremben. A padló olajos. A takarító néni gázolajjal minden reggel felönti. Ettől fényes fekete lesz, és csúszós. Nem szabad elesni rajta. Ha valaki kitarítja a lábát, akkor nagyot lehet taknyolni. Aki elesik, azt kiröhögik. Otthon meg kikap.

„Még egyszer kérdzem, mit csinál a ló?”, sziszegi Királyné.

„Fingik”, mondja valaki.

„Rotyog, berottyant.”

„Öreg papó, rotyogtató.”

„Szarik.”

„Fosik.”

Elszabadul a pokol.

A harmadiksok is beszállnak. Nem tudják abbahagyni. Királyné kapkodja a fejét. Elféhéredik a szája. A kontyán látszik, hogy remeg a feje. Kirohan.

„Parasztok!”, ordítja vissza. „Suttyó parasztok!”

Bevágja maga után az ajtót.

Fussuk át most korábbi példáimat a *társadalmi károkozás* szempontjából. A kárpátaljai magyar középiskolások 40%-a suksüköl és 57%-a szukszüköl. A Nyelvművelő kézisztár (Grétsy – Kemény szerk. 2005, 178. o.) szerint „a »suksük«, ill. »szukszük«-özésnek okvetlenül gátat kell vetni.” Eszembe jut egy magyar nyelvészprofesszor, aki a Kossuth rádióban egyszer azt hangoztatta, hogy a suksükölés „az iskola szégyene”. Ha ez így van, akkor minden második kárpátaljai középiskolás „az iskola szégyene”. A suksükölés a legerősebb nyelvi stigmánk, aki így beszél, megkapja a magáét, nemcsak szóban, hanem társadalmi diszkrimináció is éri. Ennek semmilyen nyelvtudományi alapja nincs, de a magyar kultúrában glorifikálják a suksükölők leszólását és megkülönböztetését.

Nagyjából ugyanez a helyzet azok esetében, akik „nákolnak” (pl. *Én is tudnák többet keresni, ha megfizetnék*) és akik „eltévesztik” az *-e* kérdőszócska mondattani helyét (Pl. *Nem-e igaz, hogy...?*). A magyar kultúrában glorifikálják azokat, akik nem így beszélnek, és leszólják és hátrányosan megkülönböztetik az így beszélőket.

Láttuk, hogy a nyugat-dunántúliak beszédében nincs hosszú *í, ú* és *ű*, és ez befolyásolja helyesírásukat is. Következésképp a nyugat-dunántúli magyarok minden olyan esetben, amikor a helyesírásukat értékelik (iskolai dolgozatok, érettségi vizsgák stb.), óriási hátrányban vannak például a budapestiekkel, a szőregiekkel vagy a beregszásziakkal összehasonlítva. Ők is a standard magyar ideológia áldozatai, mivel rossz helyen születtek s ráadásul ott is nőttek föl.

Nyelvészeti szakszóval a kárpátaljai középiskolások, a magyarországi felnőttek és a nyugat-magyarországi magyarok jelentős része a *lingvicizmus* áldozata (Kontra 2010b). A lingvicizmus nyelvi alapon meghatározott csoportok közötti társadalmi diszkrimináció (hasonlít a rasszizmusra vagy a szexizmusra) de a megkülönböztetés alapja nem az emberi bőrszín, vagy nem, hanem a nyelvváltozat.

És persze Avar Istvánt is lingvicista diszkrimináció érte a Színművészeti Főiskolán. Három brit nyelvész (Hallyday et al. 1964, 105. o.) szerint „Amikor egy beszélőt megszégyenítenek a nyelvhasználata miatt, emberi mivoltában sértik meg: ha bárkit, pláne egy gyermeket, emiatt szégyenítenek meg, az annyira védhetetlen, mint amikor valakit a bőrszíne miatt szégyenítenek meg.” Egy másik brit nyelvész, Abercrombie (1951/1965, 13–14. o., idézi L. Milroy 1999, 205. o.) is pontosan mutatott rá a társadalmi osztály szerinti, a rasszon alapuló és a nyelvi alapú diszkrimináció párhuzamaira, ezt írja: „Az akcentus-korlát olyan, mint a bőrszín-korlát – sok ember szerint, akik a korlát előnyös oldalán vannak, ez teljesen ésszerű korlát.”

Hogy a magyar standard nyelvi ideológia miként glorifikálja a társadalmi elitet s miként stigmatizálja az alsóbb rétegeket, találón megmutatja a romániai magyar

költő Gellért Sándor (1916–1988) Kölcseyről szóló posztumusz kötetében (2004, 67. o.) is egy anekdota:

„Bizony gyermek koromban én csak annyit tudtam Kölcsey Ferencről, hogy ő írta a magyar himnuszt, és azt, hogy félszemű volt. A himlő megfosztotta a bal szemétől. És hallottam még egy anekdotát róla az apámtól. Az anekdota így szól: Egyszer Kölcsey utazott Nagykárolyból Biharba. A fuvarosa egy károlyi parasztember volt. Mennek-mennek. Egyszer csak valami vizet érnek. Azt kérdi Kölcsey a kocsiától:

Miféle víz ez itt?

Ez itt a Karaszna – feleli a kocsis.

Nem Karaszna ez, barátom, ha nem Kraszna.

Mennek tovább. Megint elérnek egy vízhez.

Hát ez itt milyen víz? – kérdezi Kölcsey.

Ez a Brettyó – válaszolja az ember.

Nem Brettyó ez, hanem Berettyó – javítja ki Kölcsey.

Az isten ért az urak nyelvén – mordul rá a paraszt, és közé vág a lovaknak.”

Szigorúan nyelvészeti szempontból, a magánhangzók (rövidítve V-k) és mássalhangzók (rövidítve C-k) eloszlása szempontjából ez a helyzet:

Kraszna, nem Karaszna

CCV_ CVCV_

Kölcsey szerint: helytelen

Berettyó, nem Brettyó

CVCV_ CCV_

Kölcsey szerint: helyes

Tehát: a Kölcsey által használt CCV_ is (*Kraszna*) és CVCV_ is (*Berettyó*) „helyes”, de a kocsis által használt CVCV_ is és a CCV_ is „helytelen”. A társadalmi elit nyelvhasználata helyes, de a többieké helytelen. A nyelvi szerkezetnek ebben semmilyen szerepe nincs, csak a társadalmi hierarchia, hierarchizálás számít. És tudjuk, hogy ez nemcsak a Kölcsey anekdotában van így, hanem a magyar nyelvi valóságban is, a Kárpát-medencei magyar társadalmakban is pontosan így van.

A magyar standard nyelvi ideológia, annak átörökítése és fenntartása azért nagyon káros, mert fenntartja a nyelvi alapú társadalmi egyenlőtlenséget és ezáltal jelentősen csökkenti a nemzet erőforrásait is.

3. Mit tehetünk? Egyrészt meg kellene változtatni a pedagógusképzést, minden pedagógusét, nem csak a magyartanárokéét. A pedagógusképzésből ki kell iktatni mindent, ami a *helyes* és *helytelen* nyelvi minősítések használatára indítja az óvodapedagógusokat, tanítókat és tanárokat, s be kell vezetni, el kell terjeszteni a

helyénvaló és *nem helyénvaló* minősítéseket. Helyénvaló az a nyelvi megnyilatkozás, pl. mondat, ami a beszédpartnernek is és a beszédhelyzetnek is megfelel. Például a suksükölő beszéd nagyon sok magyar ember családjában és lakóhelyén is helyénvaló beszéd, de az iskolában nem az. Sok esetben egy állásinterjú közben sem az. Intézményesen (a tanárképzésben) és kinek-kinek egyénenként is ki kell iktatni a *felcserélő nyelvpedagógiát*, s helyette meg kell honosítani a *hozzáadó nyelvpedagógiát* (Kontra 2010a). A felcserélőt illusztráltam a Papp Istvántól és Borbély Szilárdtól idézett szövegekkel, valamint Avar István kinszenvedéseivel. A hozzáadó nyelvpedagógiában senki nem rombolja a diákok otthonról hozott nyelvváltozatát, hanem ehhez hozzáadják a köznyelvet.

A tanárképzés (lásd Sándor Klára egyetemi tankönyvét, 2016) és az iskolai nyelvi nevelés, ha lassan is, de már változik. Talán nem véletlen, hogy az iskolai anyanyelvi nevelés Kárpátalján (lásd Beregszászi 2012) és Erdélyben (lásd Kádár szerk. 2017) változik jó irányban, Magyarországon – ha jóindulatúan fogalmazok – csak stagnál.

És a tanárképzés megváltoztatásánál is jóval nagyobb feladatunk a *kultúraváltás*: az egész magyar nyelvi közgondolkodás (vö. Kontra 2019) megváltoztatása úgy, hogy a mostanit kiiktatjuk és helyette elterjesztünk egy demokratikusabb és a nyelvi változatokat nem kiirtó, hanem tisztelő és értékelő közbeszédet.

Irodalom

1. Abercrombie, David 1951/1965. RP and local accent. In: Abercrombie, D. ed. *Studies in Phonetics and Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 10–15. o. (Originally printed in 1951)
2. Beregszászi Anikó 2012. *A lehetlent lehetni: Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5-9. osztályában*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. http://real.mtak.hu/23323/1/-BA_B5_proba.pdf
3. Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2007. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In: Csernicskó István – Márku Anita szerk. *Hiába repülsz te akárhová...: Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. Ungvár: PoliPrint. 7–96. o. http://real.mtak.hu/25480/1/Hiaba_repulsz_te_akarhova_u.pdf
4. Borbély Szilárd 2021. *Nincstelének. Már elment a mesijás?* Budapest: Jelenkor Kiadó. (Ebben: A tanító néni undorodik tőlünk, a 264–267. oldalon)
5. Chambers, J. K. 2009. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. Revised Edition. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
6. Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén I.) Budapest: Osiris Kiadó. <http://real.mtak.hu/19610/>

7. Deme László 1963. Gondolatok nyelvatlasz-ellenőrzés közben. In: Benkő Loránd szerk. *Tanulmányok a magyar nyelv életrajza köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 66–72. o.
8. Gellért Sándor 2004. *Kölcsey*. Kolozsvár: Polis Könyvkiadó.
9. Grétsy László – Kemény Gábor szerk. 2005. *Nyelvművelő kézikönyvtár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
10. Guttmann Miklós 1996. *A nyelvi környezet és az anyanyelvoktatás*. (MNYTK. 207.) Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. 108–113. o.
11. Halliday, M A K – Angus McIntosh – Peter Strevens 1964. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London: Longmans.
12. Illyés Gyula 1999. *Puszták népe*. Budapest: Osiris Kiadó.
13. Kádár Edit szerk. 2017. *FELADATBANK anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban*. Kolozsvár: Ábel Kiadó.
14. Kassai Ilona 1998. Csoda-e, ha suksükölünk? In: Sándor Klára szerk. *Nyelvi változó – nyelvi változás*. Szeged: JGYF Kiadó. 23–25. o.
15. Kontra Miklós 2010a. Felcserélő anyanyelvi nevelés vagy hozzáadó? (Papp István igaza). In: Uő, *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 57–60. o. <https://mek.oszk.hu/08700/08745/>
16. Kontra Miklós 2010b. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. In: Uő, *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 65–89. o. <https://mek.oszk.hu/08700/08745/>
17. Kontra Miklós 2019. Hogyan lehet, hogy az Akadémiától a kocsmárosokig mindenki támogatja a magyarok magyarok általi nyelvi diszkriminációját? In: Uő, *Felelős nyelvészet*. Budapest: Gondolat Kiadó. 83–101. o. <https://mek.oszk.hu/22400/22434/>
18. Kontra Miklós szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest: Osiris Kiadó.
19. Kontra Miklós – Borbély Anna szerk. 2021. *Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest: Gondolat Kiadó.
20. Kótyuk István 1995. *Anyanyelvünk peremén*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
21. Mátyus Kinga 2011. *-ba, -ban* elméletben és gyakorlatban: A (BVN) változó variabilitása a BUSZI-2 öt foglalkozási csoportjában. In: Hires-László Kornélia – Karmacsai Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest – Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 303–311. o.
22. Milroy, Lesley 1999. Standard English and Language Ideology in Britain and the United States. In: Bex, Tony – Richard Watts eds. *Standard English: The widening debate*. London: Routledge. 173–206. o.
23. Molnár Zoltán 1994. Néhány észrevétel a magyar nyelvi norma érvényesüléséről. In: Kemény Gábor – Kardos Tamás szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. (Linguistica, A, 16.) Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. 47–50. o.
24. Papp István 1935. *A magyar nyelvtan nevelőereje*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

25. Sándor Klára 2016. *Nyelv és társadalom*. Budapest: Krónika Nova.
26. URL1: Egy Egercsehiben élő bányászból lett legendás színész Avar István. Újságmúzeum 2021. április 6. <https://www.ujsgmuzeum.hu/avar-istvan/>

References

1. Abercrombie, David 1951/1965. RP and local accent. In: Abercrombie, D. ed. *Studies in Phonetics and Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 10–15. o. (Originally printed in 1951) (In English)
2. Beregszászi Anikó 2012. *A lehetetlent lehetni: Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. [A pedagogical guide and a collection of exercises for teaching the mother tongue in the 5th–9th grades of Hungarian schools in Transcarpathia.] Budapest: Tinta Könyvkiadó. http://real.mtak.hu/23323/1/BA_B5_proba.pdf (In Hungarian).
3. Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2007. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In: Csernicskó István – Márku Anita szerk. *Hiába repülsz te akárhová...: Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. [A guidebook for the study of the Transcarpathian Hungarian dialects.] Ungvár: PoliPrint. 7–96. o. http://real.mtak.hu/25480/1/Hiaba_repulsz_te_akarhova_u.pdf (In Hungarian).
4. Borbély Szilárd 2021. *Nincstelének. Már elment a mesijás?* [Penniless people. (A novel)] Budapest: Jelenkor Kiadó. (Ebben: A tanító néni undorodik tőlünk, a 264–267. oldal) (In Hungarian).
5. Chambers, J. K. 2009. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. Revised Edition. Malden, MA: Wiley-Blackwell. (In English)
6. Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén I.) [The Hungarian language in Transcarpathia, Ukraine.] Budapest: Osiris Kiadó. <http://real.mtak.hu/19610/> (In Hungarian).
7. Deme László 1963. Gondolatok nyelvatlasz-ellenőrzés közben [Thoughts on checking the data in the Hungarian Dialect Atlas]. In: Benkő Loránd szerk. *Tanulmányok a magyar nyelv életrajza köréből* [Studies in the biography of the Hungarian language]. Budapest: Akadémiai Kiadó. 66–72. o. (In Hungarian).
8. Gellért Sándor 2004. *Kölcsey* [Kölcsey]. Kolozsvár: Polis Könyvkiadó. (In Hungarian).
9. Grétsy László – Kemény Gábor (szerk.) 2005. *Nyelvművelő kézikönyvtár* [A manual of correct Hungarian usage]. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian).
10. Guttmann Miklós 1996. *A nyelvi környezet és az anyanyelvoktatás* [Language environment and mother tongue teaching]. (MNyTK. 207.) Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. 108–113. o. (In Hungarian).
11. Halliday, M A K – Angus McIntosh – Peter Strevens 1964. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London: Longmans. (In English)
12. Illyés Gyula 1999. *Puszták népe* [People of the Pusztas]. Osiris Kiadó, Budapest. (In Hungarian).

13. Kádár Edit 2017. *FELADATBANK anyanyelvi tanórák tervezéséhez az V–VIII. osztályban* [TASKBANK for planning mother tongue lessons in classes V–VIII]. Kolozsvár: Ábel Kiadó. (In Hungarian).
14. Kassai Ilona 1998. Csoda-e, ha suksükölünk? [Is it any wonder that many Hungarians use *t*-final verbs "incorrectly"?] In: Sándor Klára szerk. *Nyelvi változó – nyelvi változás* [Linguistic variable – language change]. Szeged: JGYF Kiadó. 23–25. o. (In Hungarian).
15. Kontra Miklós 2010a. Felcserélő anyanyelvi nevelés vagy hozzáadó? (Papp István igaza) [Subtractive or additive mother tongue education?]. In: Uő, *Hasznos nyelvészet* [Socially useful linguistics]. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 57–60. o. <https://mek.oszk.hu/08700/08745/> (In Hungarian).
16. Kontra Miklós 2010b. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi [Hungarian linguisticism and its surroundings]. In: Uő, *Hasznos nyelvészet* [Socially useful linguistics]. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 65–89. o. <https://mek.oszk.hu/08700/08745/> (In Hungarian).
17. Kontra Miklós 2019. Hogyan lehet, hogy az Akadémiától a kocsárosokig mindenki támogatja a magyarok magyarok általi nyelvi diszkriminációját? [How can it be that all Hungarians support the linguistic discrimination of Hungarians by Hungarians?] In: Uő, *Felelős nyelvészet* [Socially responsible linguistics]. Budapest: Gondolat Kiadó. 83–101. o. <https://mek.oszk.hu/22400/22434/> (In Hungarian).
18. Kontra Miklós szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon* [Language and society in Hungary at the fall of Communism]. Budapest: Osiris Kiadó. (In Hungarian).
19. Kontra Miklós – Borbély Anna szerk. 2021. *Tanulmányok a budapesti beszédről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján* [Studies on Budapest speech based on the Budapest Sociolinguistic Interview project]. Budapest: Gondolat Kiadó. (In Hungarian).
20. Kótyuk István 1995. *Anyanyelvünk peremén* [On the edge of our mother tongue]. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. (In Hungarian).
21. Mátyus Kinga 2011. *-ba, -ban* elméletben és gyakorlatban: A (BVN) változó variabilitása a BUSZI-2 öt foglalkozási csoportjában [-*ba* and *-ban* in theory and practice: the variability of the (bVn) variable in the speech of five occupational groups of the Budapest Sociolinguistic Interview project]. In: Hires-László Kornélia – Karmacszi Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban* [Language myths, ideologies, language policy and linguistic human rights in Central Europe in theory and in practice]. Budapest – Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 303–311. o. (In Hungarian).
22. Milroy, Lesley 1999. Standard English and Language Ideology in Britain and the United States. In: Bex, Tony – Richard Watts eds. *Standard English: The widening debate*. London: Routledge. 173–206. o. (In English)
23. Molnár Zoltán 1994. Néhány észrevétel a magyar nyelvi norma érvényesüléséről [Some remarks on the Hungarian language norm]. In: Kemény Gábor – Kardos Tamás szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában* [The Hungarian

- language norm in today's language use]. (*Linguistica*, A, 16.) Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. 47–50. o. (In Hungarian).
24. Papp István 1935. *A magyar nyelvtan nevelőereje* [The educational value of Hungarian grammar]. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. (In Hungarian).
25. Sándor Klára 2016. *Nyelv és társadalom* [Language and society]. Budapest: Krónika Nova. (In Hungarian).
26. URL1: Egy Egercsehiben élő bányászból lett legendás színész Avar István [A miner from Egercsehi became a legendary actor: István Avar]. *Újságmúzeum* 2021. április 6. <https://www.ujsgmuzeum.hu/avar-istvan/> (In Hungarian).

Jövőt formáló nyelvi nevelés

Kontra Miklós, professzor emeritus, Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Budapest. kontram@gmail.com, ORCID 0000-0001-9588-9575.

A magyar standard nyelvi ideológia, annak átörökítése és fenntartása azért nagyon káros, mert fenntartja a nyelvi alapú társadalmi egyenlőtlenséget és ezáltal jelentősen csökkenti a nemzet erőforrásait is. A „helyes magyar beszéd” nemzeti elvárása – vagyis, hogy minden magyar ember beszélje anyanyelvét „helyesen” – egyrészt irreális elvárás, másrészt hatalmas társadalmi károkat okoz. Az irreális elvárásokat számos tudományos vizsgálat eredményeivel mutatom be, s a társadalmi károkat is jól dokumentált esetekkel illusztrálom. E helyzetből kiút lehet a „helyes – helytelen” minősítések kiiktatása és a „helyénvaló – nem helyénvaló” minősítések meghonosítása. Az iskolákból el kell távolítani a felcserélő nyelvpedagógiát s be kell vezetni a hozzáadót. A tanárképzés megváltoztatásánál is jóval nagyobb feladatunk a kultúraváltás: az egész magyar nyelvi közgondolkodás megváltoztatása úgy, hogy a mostanit kiiktatjuk és helyette elterjesztünk egy demokratikusabb és a nyelvi változatokat nem kiírtó, hanem tisztelő és értékelő közbeszédet.

Kulcsszavak: *standard nyelvi ideológia, „helyes” magyar beszéd, társadalmi károkozás, hozzáadó nyelvpedagógia, kultúraváltás*

Changing Hungarians' L1 education

Kontra, Miklós, Professor Emeritus of Hungarian linguistics, Gáspár Károli University, Budapest (Hungary). kontram@gmail.com, ORCID 0000-0001-9588-9575.

The transmission and maintenance of Hungarian standard language ideology is extremely harmful socially because it perpetuates social inequity and reduces the nation's resources. The insistence on speaking Hungarian “correctly”, i.e., that all Hungarians speak their mother tongue “correctly”, is both unrealistic and socially extremely damaging. In addition to anecdotal evidence cited from belletristic authors Gyula Illyés (1930s), Szilárd Borbély (21st century) and others, the results of several sociolinguistic studies are cited to show how unrealistic such expectations are. These studies cover important sociolinguistic variables e.g., *t*-final verbs and the inessive case ending (bVn) as used by Hungarians in

Hungary, in Transcarpathia (Ukraine) and in Transylvania (Rumania). The social harms that result are illustrated by several well-documented cases of linguisticism. The author recommends that the evaluation of linguistic phenomena in terms of “correct – incorrect” should be abandoned and replaced by “appropriate – inappropriate” evaluations (where appropriate language use varies according to speech partners and speech situations). The subtractive language education prevalent in Hungarian schools should be replaced by additive education. Teacher training should be revamped similarly, but the most difficult task ahead is changing the culture of widespread belief in “correct Hungarian” and cultivating a more democratic language ideology which, rather than striving to eliminate language variation, respects linguistic varieties and their speakers.

Keywords: *Hungarian standard language ideology, “correct” speech, social harms, additive language pedagogy, changing Hungarian culture*

Мовна освіта формує майбутнє

Контра Міклош, почесний професор, Реформатський університет ім. Каролі Гашпара, кафедра угорської лінгвістики, Будапешт. kontram@gmail.com, ORCID 0000-0001-9588-9575.

Ідеологія угорської стандартної мови, її передача та підтримка є дуже шкідливими, оскільки вона підтримує соціальну нерівність, засновану на мовній основі, і тим самим значно зменшує ресурси нації. Національне очікування «правильного угорського мовлення», тобто того, що всі угорці «правильно» володіють рідною мовою, є нереальним очікуванням, з одного боку, і завдає величезної соціальної шкоди, з іншого. Нереалістичні очікування презентують результатами численних наукових досліджень, а також проілюструють соціальну шкоду добре задокументованими випадками. Виходом із ситуації, що склалася, є скасування оцінювань «правильно – неправильно» та запровадження – «доречно – невідповідно». Дублюючи мовну педагогіку необхідно вилучити зі шкіл і запровадити адитивну (доповнюючу). Наше завдання набагато складніше, ніж змінити підготовку вчителів, маємо змінити культуру: змінити всю мовну громадську думку в Угорщині, усунувши нинішню й натомість поширивши демократичний публічний дискурс, який не викорінює мовні варіанти, але поважає та цінує їх.

Ключові слова: *ідеологія стандартної мови, «правильне» угорське мовлення, соціальна шкода, адитивна мовна педагогіка, зміна культури*

УДК 001.891:81'(05)

DOI журнал: 10.58423/2786-6726

DOI випуск: 10.58423/2786-6726/2023-1

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica: наук. журн. Вип. II (2023) / редкол.: А. Берегсасі, С. Барань, В. Газдаг та ін.: Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці II. - Берегове: ЗУІ, 2023. - 212 с. - Текст укр., англ., угор.

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

«Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica» – науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства.

Журнал індексується:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

MTMT (<https://www.mtmt.hu/>)

MATARKA (https://matarka.hu/szam_list.php?fsz=2348)

CrossRef

Google Scholar

*Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається наавторів.
Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.*

Відповідальний за випуск:

Аніко Берегсасі

Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II.

Свідоцтво про державну реєстрацію:

КВ № 25090-15030Р від 08.11.2021 р.

Контактні дані редакції

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2

Офіційний сайт журналу

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

A kiadvány megjelenését az MTA (a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács) támogatta.



Гарнітура *Sitka Display*. Папір офсетний.

Формат видання 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 19,12.

Видавництво Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
90200, м.Берегове, пл. Кошута, буд.6.

Електронна пошта: aab-philologica@kmf.org.ua